

Mr. sc. Esko MURATOVIĆ

JU Gimnazija „Stojan Cerović“, Nikšić, Crna Gora

E-mail: esko.muratovic@t-com.me

Pregledni rad/Review article

UDK/UDC: 94:113:14(1-051H. Grasije) (091)

DOI: <https://doi.org/10.52259/historijskipogledi.2022.5.8.416>

O STATUSU VREDNOSNIH SUDOVA U FILOZOFSKOJ ISTORIJI FILOZOFIJE H. GRASIJE

Vrijednost je više nego samo preferencija; ona je ograničena na one tipove izbora (preferencijalnog ponašanja) na kojima se baziraju koncepcije poželjnog. Dewey, J.(1956).

Vrijednosti su centralni stavovi ili sentimente koji određuju prioritete među čovjekovim preferencijama i stoga daju strukturu životu. Allport, G.W. (1969).

Apstrakt: *Istorijsko-filozofske rasprave, koje svoje proishođenje duguju istorijsko-filozofskom kontekstu, počinju, ne samo formulacijom izvjesnih stanovišta, već i ispitivanjem njihove vrijednosti, kao i pomijeranjem prema onima koja izgledaju prihvatljiva. Pažnja našeg istraživanja usmjerena je ka pitanjima vrijednosti i vrednovanja filozofske prošlosti kroz datu problematiku u okviru djela „Filozofija i njena istorija“, autora Horhe Grasije, dok će se predmet naše pažnje odnositi i na legitimnost donošenja vrijednosnih iskaza u istoriji filozofije, prevashodno onih koji se bave istinitosnom vrijednošću. Naime, pored brižljive pažnje u odnosu na filozofske izvore na čijim temeljima se dolazi do tačnih objašnjenja iz prošlosti, nezaobilazan je i istorijski kontekst pozitivnog doprinosa, ne samo istorijsko-filozofskog, već i istorijskog zadatka. Istoričar filozofije na taj način daje snažan doprinos istorijsko-vrednosnim istinama koje izdiže iz sumaglice margina povijesnog mišljenja, dočim će se kodificiranje tačaka konvergencije naučno-metodoloških mehanizama i epistemičko-aksioloških zahvata, - s jedne strane, - kroz saznanje-teorijsko rabljenje događajne istorije, i s druge, - istorijsko-filozofskim promišljanjem filozofski vrednovanih datih diskursa, skupno graditi ono istinito, - naučno vrijedno. Ukoliko bi istorijska istina isključivala vrijednosti koje su u suprotnosti sa njenim postignućem i trajanjem, onda bi se i samo postupanje i pristup istorijsko-filozofskom nasljeđu trebali tretirati posredstvom usklađenih postupaka i normi u rješavanju veoma složenih istorijsko-filozofskih i meta-istorijsko-filozofskih zahtjeva i zadataka prirođenih samo filozofiji, istovremeno, - u vrednosnom smislu, - neodređenih od istorijske nauke. U toj konvergentnoj dija-logosnosti,*

često nužno potrebujućoj, metodološka paradigmatika vrednovanja supstancijalnih istina traži prohodnost aksiološko-vrednosnog lakmusovanja suglasja, - koliko filozofskih, toliko i istorijskih saznanja i istina. Istinom kao objektivnošću važenja jednog vrednosnog stava se u istorijsko-filozofskom smislu, prema tome, može pokazati kako je određeni vrednosni iskaz utemeljen u doživljaju vrijednosti. To nam upravo kazuje da se odlika vrednosnih sudova ogleda i u tome što njima zauzimamo stav u odnosu na istorijsko-saznajne forme mišljenja. Dok u nauci postoje opšteprihvaćeni kriterijumi za provjeru istinitosti, dotle u domenu vrijednosti tako egzaktnih kriterijuma nema, dočim je bitno istaći da objektivno i ispravno objašnjenje prošlosti zahtijeva izvjesne vrednosne iskaze u cjelokupnoj istoriji, a sudove o istinitosnoj vrijednosti u istoriji filozofije, čime se ukazuje na značaj i ulogu vrednovanja i istinitosnih vrijednosti unutar filozofski usmjerene hermeneutizacije filozofsko-istorijskih iskazivih istina i mogućnosti da se kontinuitet u traganju za istinom ne može i ne bi smio biti prekinuti, pri čemu teoretičar Horhe Grasija daje snažan doprinos tumačenju i shvatanju ovih relacija, što je i predmet ovog rada. Tragajući za razlozima boljeg razumijevanja ideja i filozofskih gledišta iz prošlosti H. Grasija ukazuje na poznavanje onog što se uzima za njihovu istinitosnu vrijednost. Tu se ima u vidu razmatranje validnosti i ispravnosti argumenata na kojima su zasnovana određena učenja, a to se odnosi se na tekstove. Tekstovi su, prema tome, osnovno sredstvo koje imamo za pristup filozofskim idejama iz prošlosti. Bez tekstova je nezamisliv pristup idejama iz prošlosti, dok se posao istoričara ogleda u tome da ponovo ustanovi neodređeno značenje teksta. Kao najcjelishodnije tumačenje uzima se ono koje ima najviše smisla sa pozicija i filozofije i istorije zato što se istoričar mora osloniti na filozofska učenja iz prošlosti koja imaju više smisla. Mada se ukazuje na to da istoričari i istoriografi smatraju neke maskirane vrednosne iskaze deskriptivnim, sa priznanjem da mnogi od njih uključuju i deskripcije; ono što je bitnije odslikava se više u tome da istorijsko objašnjenje filozofske prošlosti nužno uključuje i podrazumijeva vrednosne iskaze, onda zadatak istorije podrazumijeva i obuhvata vrednovanje.

Ključne riječi: *Istorija filozofije, istorija, vrednovanje, vrijednost, istorijska istina, vrednosni iskazi, H. Grasija.*

ON THE STATUS OF SECURITIES IN THE PHILOSOPHICAL HISTORY OF PHILOSOPHY H. GRASIJA

Abstract: *Historical-philosophical debates, which owe their origin to the historical-philosophical context, begin not only with the formulation of certain points of view, but also with the examination of their value, as well as moving towards those that seem acceptable. The attention of our research is focused on issues of value and evaluation of the philosophical past through the given issues within the work „Philosophy and its history“ by Jorge Gracia, while*

the subject of our attention will be the legitimacy of value statements in the history of philosophy. dealing with truth value. Namely, in addition to careful attention in relation to philosophical sources on the basis of which accurate explanations from the past are obtained, the historical context of positive contribution, not only historical-philosophical, but also historical task, is unavoidable. The historian of philosophy thus makes a strong contribution to historical-value truths that rise from the haze of margins of historical thought, while codifying the points of convergence of scientific-methodological mechanisms and epistemic-axiological interventions - on the one hand - through cognitive-theoretical use of event history. and on the other, - by historical-philosophical reflection on philosophically valued given discourses, to build together the true, - scientifically valuable. If historical truth excludes values that are contrary to its achievement and duration, then the very course and approach to historical and philosophical heritage should be treated through harmonized procedures and norms in solving very complex historical-philosophical and meta-historical-philosophical requirements and tasks inherent only in philosophy, at the same time, - in the value sense, - indeterminate by historical science. In that convergent dialogue, which is often necessary, the methodological paradigm of valuing substantial truths seeks the passability of axiological-value litmus tests of agreement - as much philosophical as historical knowledge and truth. Truth as the objectivity of the validity of a value attitude in the historical-philosophical sense, therefore, can show how a certain value statement is based on the experience of value. This tells us that the quality of value judgments is reflected in the fact that we take a stand with them in relation to historical-cognitive forms of opinion. While in science there are generally accepted criteria for verifying truthfulness, there are no such exact criteria in the domain of values, while it is important to point out that an objective and correct explanation of the past requires certain value statements throughout history, and judgments about true value in the history of philosophy. the significance and role of valuation and truth values within the philosophically oriented hermeneutization of philosophical-historical expressive truths and the possibility that the continuity in the search for truth cannot and should not be interrupted, whereby the theorist Jorge Gracia makes a strong contribution to the interpretation and understanding of these relations, which is the subject of this paper. Searching for reasons for a better understanding of ideas and philosophical views from the past H. Gracia points to the knowledge of what is taken for their truthful value. This refers to the consideration of the validity and correctness of the arguments on which certain teachings are based, and this refers to the texts. Texts are, therefore, the basic means we have for accessing philosophical ideas from the past. Without texts, an approach to ideas from the past is inconceivable, while the job of a historian is to re-establish the indefinite meaning of a text. The most expedient interpretation is the one that makes the most sense from the standpoint of both philosophy and history, because the historian must rely on philosophical teachings from the past that have more

meaning. Although it is pointed out that historians and historians consider some masked value statements to be descriptive, with the recognition that many of them include descriptions; what is more important is reflected more in the fact that the historical explanation of the philosophical past necessarily includes and implies value statements, then the task of history implies and encompasses evaluation.

Key words: *History of philosophy, history, evaluation, value, historical truth, value statements, H. Gracia.*

Uvod

Ukoliko se iz duha filozofije govori o istoriji, onda nije samo riječ o istoriji filozofije, već o misaonim osvrtima koji prošlost kao takvu prevode u sadašnjost. Zasluznost takvog promišljanja, posredovanog kakvim-takvim kontinuitetom razumijevanja prošlosti, implicira nove povijesno-filozofske putokaze. Da bi se spoznala vrijednost filozofske samobitnosti i raznovrsnosti, sami duh raskriva mnoštvo puteva, koji svoju utemeljenost, u stvari, duguju spoznaji cjeline. Samo čitanje filozofskih djela, ne samo u epohalnom kontekstu, iznova biva i način traženja i razumijevanja, jer se mnogo toga u tematskom smislu ne mijenja, dok svaki kritički i stvaralački filozofski nalog ne izlazi iz kategorija sadašnjosti, u odnosu na prošlo, ali i prema budućem. To nam govori i o neuvažavanju šireg oovijesno civilizacijskog sklopa, često bez orijentira za spoznaju smislenih veza između pojedinih filozofa i njihovih učenja. Upravo bitan relat tog odnosa nalazi se u kategoriji povijesno saživljenog mišljenja koje je samo bivstvo, jer ići putem bivstva znači i tražiti i prepoznavati objektivnu vrijednost, te spremnosti da se filozofski utemeljeno mišljenje sačuva od konstrukcija i neizvjesnosti. U borbi za održivost vlastitog učenja često se posezalo za krutim i isključivim stavom, pored stalne nedoumice koja se odnosi na pitanje: šta je filozofija, a šta je istorija filozofije. I pored toga što svako filozofsko učenje teži ka otkrivanju istine, katkad se čini da slika aktuelnog filozofskog trenutka djeluje još nejasnije. Međutim, istorija filozofije za filozofa ima karakter definijensa (nastupa kao otkriće nove istine), privilegovanog predmeta (u mnoštvu različitih mišljenja traži i otkriva ono utemeljujuće) i normativnog ideala (život u skladu s mišljenjem).

Za razliku od umjetnika i pisaca, istoričar filozofije, pored brižljive pažnje koju mora da poklanja filozofskim izvorima, mora da pruži tačna objašnjenja iz prošlosti. Težeći ka pozitivnom doprinosu ispunjenja filozofskog zadatka, Grasija nam sugerise da se istorijom filozofije moramo baviti na filozofski način. Treba shvatiti „da filozofski nastrojen istoričar filozofije mora učestvovati u procjenjivanju vrednosti i da ove procene služe filozofu.“¹ Iako

¹ Horhe Grasija, *Filozofija i njena istorija*, Filip Višnjić, Beograd 2002, 23. (dalje: H. Grasija, *Filozofija i njena istorija*).

vrijednosni sudovi ne posjeduju jasne kriterijume posredstvom kojih se može ustanoviti objektivnost, tj. ispravnost nekog suda o „dobrom, plemenitom i lijepom“, ipak se u suprotstavljenim mišljenjima oko opravdanja i značenja vrijednosnih sudova čini najprihvatljivijim to da su vrijednosne postavke jednim svojim dijelom normativne (obuhvataju zapovijest, poziv, apel), a drugim dijelom saznanje. Slijede i pitanja: Da li filozofi imaju opravdanje za proučavanje istorije filozofije? Da li istorija filozofije može biti opravdana kao podeseo zanimanje za filozofe i druge čija interesovanja jesu više nego čisto antikvarska? Koju korist filozofija može imati od istorije filozofije, ako se ima u vidu Grasijin uvid da „istorija filozofije nije neophodna za filozofiju, jer proučavanje istorije filozofije nije cilj filozofa“? Da li je, hartmanovski kazano, pitanje mjere methodske nadležnosti u dijalektičkoj vezi sa samim vrednovanjem? Koji kriterijumi ukazuju na odnos samog vrednovanja i već važećih opštevaljanih vrijednosti? Da li je opravdano prihvatljiva ova ili ona filozofska vrijednost?

U ovom radu ćemo se baviti pitanjima vrijednosti i vrednovanja filozofske prošlosti kroz datu problematiku u okviru djela *Filozofija i njena istorija*, autora Horhe Grasije;² sam predmet naše pažnje odnosi se na legitimnost donošenja vrijednosnih iskaza u istoriji filozofije, a prevashodno onih koji se bave istinitosnom vrijednošću. Takođe ćemo razmatrati i stavove nekih daljih teoretičara i mislilaca koji su iz svog aspekta dali doprinos ovoj raspravi.

Neka razmatranja pojma vrijednosti u odnosu na istoriju filozofije

Vrijednost je elemenat usvojenog simboličkog sistema koji služi kao kriterijum ili standard za izbor između orijentacionih alternativa koje su bitno otvorene u nekoj situaciji. Parsons, T.(1951).

Vrijednosti predstavljaju zajednički predmet opštijih stavova... One su krajnje obuhvatni ciljevi oko kojih se mogu organizovati mnogi modeli stavova, i čine konačni proizvod mnogobrojnih procesa selekcije i generalizacije koji daju čovjekovom ponašanju trajnu dosljednost i organizovanost“. Newcomb, T.M.(1965).

Kada misao nekog vremena sublimira principe svih prethodnih filozofija, to nam kazuje da će raskrivanje onog 'prošlog' onim 'sada' iznova stvarati mogućnost za razumijevanje i vrednovanje onog budućeg. To raskrivanje gradi povijesnu nit smislenosti datog filozofskog diskursa, što će reći da u filozofiji ništa nije propadljivo ukoliko je filozofsko. Stoga, filozofija kao

---

² H. Grasija, *Filozofija i njena istorija*, 30. U glavnom dijelu ove studije dato je šest poglavlja koja se tiču šest spornih pitanja historiografije filozofije, i koji se najoštrije ističu kada se krene u razmatranje i promišljanje odnosa filozofije i njene istorije: „(1) priroda istorije filozofije, (2) odnos filozofije prema njenoj istoriji, (3) opravdanje i vrednost istorije filozofije, (4) priroda tekstova i njihovog tumačenja, (5) metodologija bavljena istorijom filozofije i (6) način na koji se filozofija razvija i napreduje“.

gledanje (teorija) doprinosi da se ideje shvate misaono i kritički, pa se tako određuju i vrijednosti čiji je karakter često regulativni u smislu traženja i fundiranja onog što je trajno i za nas bitno. Ukazujući na racionalno iskustvo o svijetu i životu, filozofija se prikazuje kao otvoreni duhovni refleks prema svim bivstvujućim, dok istorija filozofije sopstveni misaoni diskurs (pret)postavlja kao temu istraživanja. Saobraznost (s)misaonog toka filozofskog nasljeđa, iskustvenog svijeta i životnog praksisa čini da filozofija gradi sebe kao integralnu cjelinu, čiji će razumljeni smisao biti potvrđen u istorijskom fakticitetu epistemološki evidentnog. Ukoliko bi istorijska istina isključivala vrijednosti koje su u suprotnosti sa njenim postignućem i trajanjem, onda bi se i samo postupanje i pristup istorijsko-filozofskom nasljeđu trebali tretirati posredstvom usklađenih postupaka i normi u rješavanju veoma složenih istorijsko-filozofskih i metaistorijsko-filozofskih zahtjeva i zadataka prirođenih samo filozofiji.

Da bi se shvatilo istinito i stvarno iz filozofske prošlosti ono se ne vrši mjerilom izvan nje i koje je na nju primjenjivo, kako tvrdi Karl Jaspers, ne vrši se pomoću pojedinačne istine, tj. „ne vrši se nivelacijom na poznatu istinu“.³ Ono što jeste povijesno utemeljeno biva jasno posredstvom istine, koju u tom smislu istraživač vidi u njenoj mogućnosti čak i kad je odbačena. Njegova percepcija temelja cjeline filozofske prošlosti, koja prodire u dubinu i koja biva povezujuća referentna tačka cjeline je cilj – da se kroz spoznaju mogućnosti otvori ono izvorno i opazi ono supstancijalno „koje sveobuhvatno nosi svaku suštinsku misao“.⁴ Istinom kao objektivnošću važenja jednog vrednosnog stava se u istorijsko-filozofskom smislu, prema tome, može pokazati kako je određeni vrednosni iskaz utemeljen u doživljaju vrijednosti. To nam upravo govori da se odlika vrijednosnih sudova ogleda i u tome što njima zauzimamo stav čak i tada kada je oblik iskaza pokaznog karaktera. Dok u nauci postoje opšteprihvaćeni kriterijumi za provjeru istinitosti, dotle u domenu vrijednosti tako egzaktnih kriterijuma nema.

Proučavajući filozofsku vrijednost povijesti filozofije Ernst Mortiz Manase iznosi tri bitne teze, od kojih prva glasi: postoji *filozofska vrijednost u istoriji filozofije ako i kad ona predstavlja sastavni dio filozofije*. Prema njegovom shvatanju, iako se ne smije biti nezahvalan prema doksografima, sama doksografija koja „ne pokušava da pređe od mnogih mnjenja ka mudrosti, budući da ona ne slijedi put koji vodi ka istini, već se zaustavlja ne došavši do nje, zadovoljava se njenim mnogobrojnim refleksijama, doksografija nije dio filozofije“.⁵ U skladu sa prethodno navedenom mišlju, ne postoji filozofska vrijednost u istoriji filozofije, kada njeno ruho 'posjeduje' doksografija.

³ Karl Jaspers, *Svetska istorija filozofije*, Književna zajednica Novog Sada, Novi Sad 1992, 54. (dalje: K. Jaspers, *Svetska istorija filozofije*).

⁴ K. Jaspers, *Svetska istorija filozofije*, 10. „Istorija je ogromno događanje iz supstancije bića, pojedinačno i pojedinac bivaju zarobljeni, često neshvatljivo, ali tok u cjelini jeste tok duha koji se služi i strašnim sredstvima“.

⁵ Ernst Mortiz Manase, *Filozofska vrijednost istorije filozofije*, *Luča XXIII* – 3/4, Nikšić 2009, 358. (dalje: E. M. Manase, *Filozofska vrijednost istorije filozofije*).

Uzimajući primjer Aristotelove Metafizike za koju kaže: „to je jedno skoncentrisano nastojanje da se objelodani istina kroz raspravu sa onim što su rekli stari“, uviđa da na samim svojim počecima, istorija filozofije jeste prava filozofija.

Udaljavajući se od osnovne teme u svom radu, Manase dolazi do stava, iako se to uvijek ne razaznaje, da razlika u metodu zapravo podrazumijeva razliku u poimanju stvarnosti. Filozofska istina jeste istina koja je razumljena u njenim izvorima. To je takva istina čija je istinitost u zavisnosti od jedne izvornije istine. Pozivajući se na Ničeovo djelo „O koristi i šteti istorije za život“, Manase uviđa da istorija filozofije mora imati „aktivno“ znanje – mora uticati na sadašnjost i na budućnost. U odnosu na Ničeov kriterijum „uticaja“, on formuliše i svoju drugu tezu: *filozofska povijest filozofije jeste znanje sa uticajem*. U odnosu na ovu tezu treba ukazati na dva pristupa u okviru istorije filozofije koji treba da se otrgnu od zamki historicizma. Prvi od njih je vraćanje na učenje o vječnim istinama, na isti način kako je to shvatanje bilo prisutno prije pojave hegelijanizma, pa bi zadatak istoričara bio da dođe do odgovora u vidu njihove suštinske istine, pokazujući uspon i opadanje povijest filozofije.⁶ Čim se vječna istina ponovo zadobije, njeno pojavljivanje i prisutnost pogoduju da se ona posmatra kao nešto sporedno i manje bitno. Na postavljeno ključno pitanje: da li istorija filozofije ima filozofsku vrijednost, Manase kaže da to zavisi od toga, da li ona jeste ili nije „ponavljanje“. Prema tome, istorija filozofije nije prosto posjedovanje utvrđenog znanja, već sposobnost da se bolje procijene nečije istinske mogućnosti. Upravo ova sposobnost garantuje filozofsku vrijednost istorije filozofije i to „ponavljanje se pokazuje kao najfilozofskije“.⁷ Prevladavanje historicizma novim oružjem, Manase ističe važnost istorije filozofije služeći se idejama trojice istaknutih autora: Kročea, Diltaja i Hajdegera.

⁶ E. M. Manase, *Filozofska vrijednost istorije filozofije*, 363. „Ta posljednja vrsta istorije filozofije ima i konstruktivni i destruktivni dio. Destruktivni dio se ne smije izostaviti, budući da je on neophodan da bi se razorila staza na kojoj je istina bila porobljena. Destrukcija, čak više nego konstrukcija, dokazuje životnost takve istorije filozofije. Ukoliko je uspješno, tumačenje istorije utire put ka nepatvorenim izvorima vječne istine“.

⁷ E. M. Manase, *Filozofska vrijednost istorije filozofije*, 365. „Benedito Kroče istoriju posmatra kao živo znanje *par excellence*: to je znanje koje je određeno kulturom sadašnjice i koje određuje kulturu sadašnjice. Puki datumi i imena ne čine istoriju već hronike...Budući da je istorija živo mišljenje, ne može biti istorije filozofije koja bi bila odvojena od filozofskog mišljenja. Najoriginalniji istoričari filozofije jesu značajni sistematski mislioci, čije djelo predstavlja nikada nezavršenu raspravu sa velikim prethodnicima.

Po Diltaju, istorija filozofije je istorija mnogih pojedinačnih tumačenja svijeta ili pogleda na svijet. Filozofija je pokušaj analizovanja i sintetizovanja nečijeg doživljaja svijeta, onako kako se ono odigrava u izvjesnoj istorijskoj konstelaciji. Filozof je bliži istini što više njegovi odgovori rasvjetljavaju neprolazni karakter problema u svjetlosti njegove istorijske situacije.

Po Hajdegeru istorija je funkcija strukture koju on naziva *Geschichtlichkeit*. Vremenski karakter ljudske egzistencije strukturisan je tako da se, na osnovu onoga što je bilo, egzistencija stalno projektuje u plan jedne anticipovane budućnosti“.

Treći stav Manasea, koji slijedi iz krajnjeg slučaja „ponavljanja“ jeste konverzija koja određuje karakter „ponavljanja“: *istorija filozofije je filozofski značajna ukoliko joj se pristupa sa spremnošću na moguću konverziju*. Konverzija kao „granična situacija“ i kao stalno iščekivanje i prijetnja, ocrtavaju granice našoj moći, pa smo stoga prinuđeni da ih integrišemo sa sopstvenom egzistencijom na određen način.⁸ Manase zapaža da učinak koji je spis *Hortensius* imao na Avgustina nije se sastojao u konverziji njegovih filozofskih načela, već u konverziji prema filozofiji. Ono što je bitno istaći, smatra Manase, da je svaka konverzija u filozofiju u stvari konverzija prema nekoj posebnoj filozofiji. Ako se bitna pitanja, koja imaju tendenciju da postanu neistinita, stalno i iznova ne 'ponavljaju' u njihovoj cjelovitosti, onda istinitost našeg traganja traži priznanje našeg neznanja pred „graničnom situacijom“. Tako će filozofski nastrojen istoričar filozofije, umjesto da promišlja filozofsko djelo na osnovu istine koju je prethodno prihvatio, suspendovati svoje kriterijume i dozvoliti da njegova istina bude dovedena u pitanje mogućom istinom koja govori kroz to djelo. Tek kad je on spreman za moguću konverziju, njegov konačni stav biće filozofski utemeljen. Osim toga, zaključuje Manase, mora postojati kontinuitet u filozofovom mišljenju, jer je nemoguće zamisliti filozofsku opstojnost bez kontinuiteta. Od najviše vrijednosti je onaj kontinuitet koji traga za istinom i nastoji da se njoj prepusti.

Ona nauka pod kojom podrazumijevamo istoriju filozofije, kako kaže N. Hartman, sa problematizacijom dva osnovna pitanja – pojmom istorije problema i istorijskog razvijanja mišljenih sadržaja, u stvari mora zauzeti decidan stav, koji podrazumijeva da se dokuči mišljenje tog istoričara-filozofa tako što će se odrediti to mišljenje po njegovom trajnom sadržaju, njegovoj pojmovnoj ili problemskoj vrijednosti. Iako u istoriji filozofije postoji razvoj, treba istaći da nema napretka, sa čime je saglasan Grasija, u smislu da bi vremenske starije ideje prevladale one novije. Otuda se implicira napredak ljudskog mišljenja koje se vrednuje, što je i njen zadatak. U smislu vrednovanja, Hartman postavlja i pitanje: „da s jedne strane imamo da se bavimo istorijom mislilaca, a s druge strane istorijom problema – koja od ovih grana istorije zahteva prvi i najvažniji interes, kojoj *treba dati prednost?*“⁹ Ne treba težiti da se iz pitanja povijesnog rasporeda proizvede pitanje vrijednosti oba interesa. Hartman kaže: „i kada bi takvo jedno pitanje vrednosti moglo da se reši u korist jednog pravca, time se

⁸ E. M. Manase, *Filozofska vrijednost istorije filozofije*, 366. „Konverzija se uglavnom predstavlja ko religijsko iskustvo. U svakom slučaju, ona je jedno unutrašnje iskustvo, koje se u potpunosti može razumjeti putem introspekcije. Najprikladniji opisi konverzije nalaze se u autobiografijama...Klasični dokumenti jedne autobiografske analize konverzije jesu *Ispovijesti sv. Avgustina Aurelija*. Pošto središnji motiv Avgustinovih *Ispovijesti* jeste njegova konverzija u hrišćansku vjeru. I pored toga što svaka rečenica tog spisa ukazuje na ovaj središnji događaj, konverzija je pretvorena u obrazac za sve druge obrasce koji su takođe doživjeli autorovo iskustvo“. Konverzija se dogodila pošto je sv. Avgustin pročitao Ciceronov spis *Hortensius*, poznati *protrepticus*, u kojem Ciceron veliča poučnu i utješnu moć filozofije.

⁹ Nikolaj Hartman, O metodi istorije filozofije, *Gledišta*, 6/1980, Beograd 1980, 101. (dalje: N. Hartman, *O metodi istorije filozofije*).

nikako ne bi pomoglo problemu istorije; jer u tom slučaju bi se odmah pitalo – da li je i metodski izvodljivo davanje prednosti povlašćenom postavljanju pitanja.¹⁰ Pošto se ništa unaprijed ne može sagledati, upravo se mora u samom početku pretpostaviti *podjednaka vrijednost* oba pravca, svakim razdvajanjem bi se samo otežao problem.¹¹ Za početak je bitno da oni stoje kao problemi i da je naša povijesna svijest u stanju da ih razlikuje i da ih poima u njihovom jedinstvu. Hartman tvrdi da i istorija čovječanstva ima sasvim opravdan interes za oba. Otuda proističe za „stvarne kulturne vrijednosti“ i za stvarna pitanja usmjerena u ovom i u onom pravcu.

U kontekstu istorijskog sredstva istraživanja, Hartman nudi rješenje tako što je to pitanje preokrenuo u pitanje vrijednosti istorijskog sadržaja. Naime, umjesto pitanja o nadležnosti znanja prema povijesno-faktičkom, treba se pitati šta vrijedi da se na povijesno-faktičkom saznaje. Upravo je, ističe Hartman, potrebno krenuti od podjednake vrijednosti svih povijesnih interesa, „a naše pretpostavljanje jednog ili drugog da odmerimo jedino po tome koji od njih prvi – to znači nezavisno od drugog – može da se postavi i time ima snagu da na osnovu vlastite obezbeđene metode načini prvi korak“.¹² On ovdje problematizuje pitanje mjere metode nadležnosti koja predstavlja „komplikovanost celokupnog istorijskog područja“. Ima povijesnih pojava koje nadilaze okvire jedne jedinstvene oblasti. Na primjer, neki politički događaj će lako naći mjesto u religijskoj istoriji ili istoriji kulture, a literarni u moralnoj istoriji. Tu se kaže: „Što konkretnija i individualnija istorijska činjenica, utoliko je mnogostranija i istovremeno pripada većem broju specijalnih oblasti istorije“.¹³ Međutim, naglašava Hartman, individualnost pojedinačnog čovjeka je najkomplikovanija i najmnogostranija od svih povijesnih pojava. Pa sa ličnošću istorija filozofije počinje nateže i najkomplikovanije pitanje koje kraj čini početkom.

Zahtjev da interpretator 'poštedi' svoj subjektivitet krajnje je besmislen. Potrebno je, smatra Emilio Beti, da se samo potisnu svoje lične želje koje se odnose na rezultate. Ukoliko je odsutstvo pretpostavki za interpretaciju za sebe razumljiv zahtjev, onda je jasno zašto razumijevanje pretpostavlja najveći mogući razvoj njegove individualnosti koja odslikava jednu krajnju živost subjekta.

Pojam vrednovanja kod Betija je prisutan kroz „*Ulogu osećanja vrednosti samog istoričara: interpretacija koja se odnosi na vrednost*“. Postavljajući pitanje o tome kako stoji stvar sa istorijskom „reprodukcijom“ osjećajnih, duševnih sadržaja (tamo gdje oni postaju istorijski relevantni), ukazuje da samo pozivanje na „osjećanja“ svjedoči o psihološkoj genezi hipoteze u duhu istoričara. Naime, subjektivno osjećajno tumačenje ne predstavlja istorijsko-utemeljavajuće saznanje realnih veza, ni ono što bi dato tumačenje moglo biti: to

¹⁰ N. Hartman, *O metodi istorije filozofije*, 102.

¹¹ *Isto*, 102.

¹² *Isto*, 103.

¹³ *Isto*, 103.

je tumačenje koje se tiče vrijednosti. Iako tumač mora formirati svoje teorijsko gledište na osnovu kojeg istorijski život neće imati negativan aksiološki tretman od strane praktičkih (političkih, etičkih) i psihologističkih kategorija, prvi, ispostavljen, Betijev nalog u sklopu „obrta ka istoričnosti razumijevanja“ stavlja težište na spoznaju momenta tradicije u povijesnom ponašanju, kao i ispitivanju njegove hermeneutičke mogućnosti proizvođenja. Onaj ko razumijeva tekst, kroz čitanje, postaje dio procesa tumačenja koje mora biti intersubjektivno provjerljivo. Tekstu se pridaje poseban značaj: „ako je hermeneutika posredovanje razumevanja ona se mora setiti uslova mogućnosti razumevanja, dakle suštine reči“.¹⁴ Ako razumijevamo posredstvom jezika, onda će hermeneutika biti posredovanje kao *vrednujuće davanje smisla*. Ono što je odlučujuće, smatra Beti, za naš kritički pristup je „da određenost sadržaja objekt, dokučen vrednosnim sudovima, izvlači iz sfere samo „uživljenoga“ i unosi u sferu saznanja“.¹⁵ Stoga, vrijednošću možemo nazvati samo ono što je u stanju da postane sadržaj nekog iskaza, koji je svjesno artikulisan, nešto što nam u svom pristupu očekuje važenje i iziskuje vrednosni odgovor; nešto čije se važenje kao vrijednost, od strane istraživača, vrednujući prosuđuje ili odbacuje u mnogostrukim preplitanjima.

Svako suđenje ili presuđivanje, prema mišljenju Vindelbanda¹⁶, koje teži ka opštem važenju, pretpostavlja „odnošenje prema jednoj opštevaljanoj vrijednosti“.¹⁷ On kaže: „Opšta nauka o vrijednostima (filozofska aksiologija) postala je jedna od glavnih disciplina savremene filozofije. Jedna od velikih novih tema postaje konstitutivno značenje vrijednosnih struktura za iskustvo i svjetsku zbilju, nasuprot golom cijepanju u 'trebanje' i 'bitak', idealnu vrijednost i empirijski idealitet u idealističkoj transcendentalnoj filozofiji“.¹⁸ Potrebno je, smatra on, uzdići se od zasebnih vrednovanja, relativnosti i moralne običajnosti do zahvatanja apsolutnih vrijednosti i nad istorijski zajedničkim formama izgraditi jedan normativitet svijesti za koju su te vrijednosti upravo vrijednosti. Tu stoji otvoreno i neriješeno pitanje: koji je kriterijum, da taj odnos prema opštevaljanoj vrijednosti stvarno postoji? On je stalno ukazivao na razliku između svoje filozofije i transcendentalne kritičke metode. Njegovo shvatanje priznaje apsolutne vrijednosti kao preduslov svakog zahvatanja istine, dok je filozofija „nauka o *opštevaljanim vrijednostima*: to označava predmete; kritičku

¹⁴ Emilio Beti, *Hermeneutika kao opšta metoda duhovnih nauka*, Književna zajednica Novog Sada, Novi Sad 1988, 99. (E. Beti, *Hermeneutika*).

¹⁵ E. Beti, *Hermeneutika*, 81.

¹⁶ Opšte je poznato da je Vilhelm Vindelband sistemski postavio sva suštinska pitanja aksiologije. Svodeći svu filozofiju na filozofiju vrijednosti, on je prvi formulisao aksiologiju, dajući joj najobuhvatnije značenje. Sve filozofske discipline sagledane su sa najopštije aksiološke pozicije, a Vindelbandov idealistički pristup vrijednostima ukazuje da vrijednosti, poput Platonovih ideja, jesu carstvo za sebe. Vrijednosti su zadate čovjeku i on ih ne može stvarati.

¹⁷ Vilhelm Vindelband, *Šta je filozofija? O pojmu i povijesti filozofije*, u: Vindelband, *Šta je filozofija i drugi spisi*, Beograd 2002, 20.

¹⁸ Vilhelm Vindelband, *Povijest filozofije*, Kultura, Zagreb 1957, 271. (dalje: V. Vindelband, *Povijest filozofije*).

nauku; to označava metodu filozofije“.¹⁹ Međutim, treba primijetiti da ono što je opštepriznato vrijedi kao ispravno vrednovanje i onda kad mu se individualno vrednovanje podvrgne, dok se same vrijednosti izvode iz kulturne povijesti i duhovne djelatnosti uopšte, što nas vodi otkrivanju najviših svrha po sebi, koje su apsolutno važeće, apriorne i vječne (istina, dobrota i ljepota). Ovdje se čini da zapadamo u zamršen tok procjenjivanja vrednovanja. Iako bi jedno vrednovanje ocijenili kao opravdano i ispravno, a drugo ne, ipak se svako individualno vrednovanje podvrgava nekoj višoj refleksivnoj vrsti procjenjivanja.

Vrednovanje misaonih korpusa istorije filozofije odnosi se na različita vremena, pa se može postaviti pitanje: koji je izvor kriterijuma i mjerila vrijednosti u odnosu na poslednje prosuđivanje? To nam govori da ono kao postulat postaje vrijednost po sebi.

Postavljajući pitanje o povijesno-filozofskoj vrijednosti jednog filozofskog sistema, Đurić Dragiša dolazi do uvida da se filozofska vrijednost pretvara u kulturnu vrijednost.²⁰ Prema tome može se reći:

- „a) Što više odgovara izvesan filozofski sistem svome cilju u toliko je i veća vrednost jednom takvom filozofskom sistemu;
- b) u koliko su više izloženi opšte prirodni zakoni u izvesnom filozofskom sistemu, na sintetičko-genetičkoj podlozi, na podlozi principa ekonomije, u toliko je on i savršeniji, u toliko je veća i vrednost jednom takvom filozofskom sistemu;
- c) što je veća vrednost nekom filozofskom sistemu, po njegovoj objektivnoj vrednosti i po pozitivno-sistematskom izlaganju, u toliko je veća i njegova opšte-kulturna vrednost“.²¹

Ova procjena je izvršena povijesno-filozofskim objektima, odnosno prema pojedinim filozofskim sistemima. U osnovi, takvo vrednovanje mjereno je prema stepenu pozitivne filozofske misli. Od dva istorijsko-filozofska objekta (dva filozofska sistema) uvijek je većeg vrednosnog stepena onaj koji sobom izražava viši stepen opšteprirodnih zakona i principa.²²

Uz ovo treba reći da, prema Đurićevom shvatanju, postoji mogućnost procjene vrijednosti uticaja jednoga filozofskoga sistema na izvjestan drugi, odnosno, prema stepenu prenošenja pozitivno filozofskih elemenata iz jednoga filozofskog objekta u izvjestan drugi. S obzirom na to, Đurić stavlja kao osnovno pravilo: „što god je veći stepen vrednosnog prenošenja iz jednog filozofskog sistema u izvesan drugi, tj. prenošenja pozitivno-filozofskih elemenata iz jednoga filozofskog objekta u izvesan drugi, u toliko je veći uticaj takvog filozofskog

¹⁹ V. Vindelband, *Povijest filozofije*, 21.

²⁰ Dragiša Đurić, *Filozofija istorije filozofije*, Beograd 1925, 34-35. (dalje: D. Đurić, *Filozofija istorije filozofije*).

²¹ D. Đurić, *Filozofija istorije filozofije*, 34.

²² D. Đurić, *Filozofija istorije filozofije*, 35. „Stvar se ovde ne može i ne sme meriti hronološki, već jedino i isključivo merilom objektivne vrednosti“.

sistema na izvesan drugi“.²³ U tom smislu, i originalnost izvjesnog filozofskog sistema pokazuje sobom jasno, da stoji u obrnutoj srazmjeri prema ostalim filozofskim sistemima, prema uticaju koji oni ostvaruju.

Iz prethodno suprotstavljenih stavova nastojali smo uočiti kako da se uspostave kriterijumi vrednovanja posredstvom kojih bi se vršilo upoređivanje, postupno raščlanjivanje i procjenjivanje, dakle, *vrednovanje*. U tom smislu uočljiva je razlika između legitimnosti filozofskog postupka koji se odnosi na vrednovanje filozofa i pitanja legitimnosti istorijsko-filozofskog postupka. Osim toga, evidentna je diferencija između dva kriterijuma: emotivno-intuitivnog doživljaja vrijednog, a s druge strane, racionalnog kriterijuma. Otuda je moguće i razlikovanje vrijednosnih iskaza koji imaju objektivni status i onih koji su nadasve individualnog karaktera.

U sljedećem odjeljku usredsredićemo se na suštinske Grasijine stavove, kako bi se potom došlo do određenih sintetišućih opservacija u odnosu na središnja pitanja ovog rada.

Grasijini uvidi o statusu vrednosnih iskaza u istorijsko-filozofskom kontekstu

Vrijednost je kod ili standard koji perzistira i obezbeđuje kriterij pomoću kojeg ljudi ranguju svoje intenzitete želja raznih desiserata. Caton, w.R.Jr. (1954).

Vrijednosti su čovjekov izbor. Sartr, Ž.P.(1969).

Da bi se na prikladan način shvatio pojam vrijednosti u istorijsko-filozofskom kontekstu, čini se neophodnim razjašnjenje mjesta, uloge i pozicije vrednosnih iskaza, koje treba razlikovati od interpretativnih i drugih iskaza. Iskazi kao takvi vrednuju neku ideju, argument, epohu ili mislioca. Ukoliko govorimo o suštini suprotstavljajućih shvatanja koja se bave ovom temom onda je pojam istinitosne vrijednosti vezan za širok opseg i različite tipove vrednosnih sudova. Grasija smatra da se većina povjesničara odbija baviti takvim iskazima, jer, navodno, posao povjesničara nije da sude o istinitosti ili lažnosti gledišta koja su iznešena u prošlosti. Njih manje zanima filozofska u odnosu na povijesnu istinu. Ono na šta se odnose obje istine Grasija vidi na sljedeći način: „Istorijska istina odnosi se na istinitosnu vrijednost iskaza koji opisuju prošlost, takvih kao što je „Platon je smatrao da P važi“. Filozofska istina odnosi se na istinitosnu vrijednost iskaza koji nijesu istorijski, onakvih kao što je „Ljudska bića imaju besmrtnu dušu“.²⁴ Dakle, istoričari se isključivo bave istorijskim istinama, jer

²³ D. Đurić, *Filozofija istorije filozofije*, 35.

²⁴ H. Grasija, *Filozofija i njena istorija*, 96. „U tom smislu, istoričari ne smiju da sude da li je Platon bio u pravu ili je grešio kada je smatrao da P važi; oni jedino smeju da sude o tome da li je Platon smatrao da P važi, ili nije.“

istorijska vrednovanja pomažu da se, na primjer, razumijeva uticaj nekog mislioca o kome je riječ na druge mislioce. Ali, oni se distanciraju od pravih iskaza o istinitosnoj vrijednosti kazivanja koje su izricale istorijske ličnosti. Grasiya navodi dvojicu istoričara koji brane ovakvu poziciju: prvi je Denijel Garber (Daniel Garber) koji upotrebljava sintagmu *vrednosno neutralna istorija*; dok je Ivon Lafrans (Yvon Lafranse) naziva *pozitivistička istorija filozofije*. Grasiya izdvaja tri argumenta koja će podržati ovu poziciju:

(1)Upravo zbog toga što istorija filozofije otvara nove oblasti proučavanja ispostavljajući nov nalog našim shvatanjima, iznova nam dajući sauputstva da otkrijemo neke stavove koji su dio našeg pojmovnog okvira i kojih nijesmo svjesni, onda se kod jednog dijela istoričara filozofije kao što je D. Garber, kako navodi Grasiya, ide za tim da dokazana vrijednost istorije filozofije leži u činjenici da nas ona sučeljava sa različitim shvatanjima i metodološkim pristupima na stvari koje su u prošlosti ozbiljno uzimane i zarad kojih bivamo svjesni pitanja i problema koji bi nam izmakli. U tom smislu, istorija filozofije otvara nove oblasti istraživanja sa ukazivanjem na neke pretpostavke i stavove koji su dio našeg pojmovnog okvira o kojima nemamo svijest i koji predstavljaju izazov našim shvatanjima. Pošto su naši savremenici dio istog kulturalnog i pojmovnog kruga kao i mi, oni ne mogu imati ovu funkciju, međutim, istorija filozofije je može vršiti izvanredno dobro. Ovdje se izvodi zaključak: „Ako je ovo izvor vrijednosti istorije filozofije“, slijedi argumentacija, „istinitosna vrijednost istorijskih gledišta ne može ništa da joj doprinese“. Tu Garber ističe irelevantnost istinitosti ili lažnosti učenja iz prošlosti, ukoliko je istorijski način gledanja na naša vjerovanja i pretpostavke ono što nas interesuje. U tom upotrebno-istorijskom kontekstu to da li su Aristotelova, Dekartova ili Kantova gledišta bila istinita ili lažna, nema uopšte nikakvu važnost.

(2)Smilenost drugog argumenta ukazuje na to da bilo koja istorija filozofije koja tretira istinitost ili lažnost uvodi u samo istraživanje elemenat interesa koji iskrivljuje rezultate objašnjenja prošlosti. U iščekivanju istinitosnog i vrednosnog doprinosa prošlosti, sa ciljem spoznaje kakva je bila, onda se nužno ističu najvredniji i najplodniji vidovi prošlosti, koje prepoznamo i vrednujemo kao takve, s tim što u isto vrijeme zapostavljamo one koji nam izgledaju manje vrijedni. Ovakav pristup, smatra Grasiya, „ne samo da izvrće objašnjenje onoga što se stvarno desilo, već vodi daljim manipulacijama i izvrtanjima“.²⁵

(3)Za treći argument Grasiya vezuje ime Majkla Fredea (Michael Frede) koji, razlikujući istorijski i neistorijski pristup istorije filozofije, tvrdi da vrednovanje ima mjesta samo u neistorijskom pristupu. Do takvog pristupa drže mislioci čiji je osnovni interes da iz istorije filozofije saznaju nešto o istini. Sama svrha tog poduhvata je filozofske, a ne istorijske prirode. Međutim, istorijski pristup se bavi istorijom filozofije na osnovu nje same, sa nastojanjem da je

²⁵ H. Grasiya, *Filozofija i njena istorija*, 97. „To je kao da smo gledali u prošlost kroz naočare koje nam dozvoljavaju da vidimo samo njene izvesne delove, i to da ih vidimo na način na koji mi to želimo. Tako prošlost kakva je stvarno bila ostaje daleka i nepoznata“.

razumijeva u okviru njenih vlastitih određenja, distancirano od bilo kakvih shvatanja, standarda i interesa do kojih istoričar, inače, drži. Filozof će, smatra Frede, postaviti i pitanja: „Da li je gledaš istinito, razumno, prihvatljivo, moguće, ili nije? Da li su razlozi dati da ga podrže adekvatni, ili možda čak i konačni? Koji se drugi razlozi mogu pružiti u korist ovih gledišta, a koji govore protiv njih“? Istoričar je zainteresovan za istorijsku činjenicu „da je izvesna osoba, u izvesnom istorijskom kontekstu, zastupala to i to gledište i davala te i te razloge u njegovu korist“.²⁶ Dok istorijsko bavljenje istorijom filozofije zahtijeva apriori istorijska interesovanja, onda bi filozofska nepristrasnost trebala biti nužan uslov istorijska interesovanja za istoriju filozofije. Snaga argumenata u korist nepristrasnog shvatanja istorije filozofije sa distanciranjem od svakog razmatranja istine, promašuje neke temeljne aspekte ovog pitanja, tvrdi Grasija, razvijajući tri dokaza zasnovana na njima.

Njegov prvi argument protiv teze o nepristrasnoj istoriji filozofije tiče se tvrdnje da mnogi od vrednosnih iskaza koji ne izgleda da uključuju istinitosne vrijednosti, upravo posjeduju istinitosne iskaze, koji su zato i prihvatljivi onima koji se zalažu za nepristrasnu istoriju filozofije. Grasija za primjer uzima dva iskaza koji se kao primjeri javljaju i često nalaze u istorijama filozofije koje preferiraju nepristrasnu poziciju:

D. X je bio oštroman kada je postavio pitanje Q.

G. X je bio izvanredan filozof.

Prvi iskaz (D) predstavlja sud o oštromnosti, dok drugi (G) govori o osobini filozofa da je izvanredan. Ovdje se postavlja pitanje da li se oštromnost i izvanrednost, primijenjena na filozofe, upravo tiče njihove sposobnosti za otkrivanje istine. Pošto filozofi tragaju za istinom kao najvećom filozofskom vrijednošću, sa uvidom da su drugi filozofi oštromni ili izvanredni, oni obično smatraju da su ti filozofi uspješniji u svome traganju za istinom nego ostali i da vide nešto više nego drugi. Samo iskustvo istine se i ostvaruje kroz istorijsko predanje kao samodogađanje, koje određuje granice onog što je moguće: promišljati, vrednovati i (do)zrijevanjem aplicirati za sve ono što ne možemo spoznati iz nas samih.

U tom smislu, vrednosni sudovi koje izriču istoričari filozofije, gradeći nepristrasnu istoriju filozofije trebali bi da oslobode istorijska objašnjenja ne samo od implicitnih sudova, već i od svih vrednosnih sudova uopšte. Jer, Grasija ne želi da vjeruje da bi čak i oni koji najviše zagovaraju nepristrasnu istoriju htjeli da načine tako „grub korak“. Čini se opšterazumljivim to da je određen stepen neutralnosti i objektivnosti od prvorazrednog značaja pri bavljenju istorijom. Međutim, nijedna osoba, koja je dio takvog misaonog diskursa, ne može

²⁶ H. Grasija, *Filozofija i njena istorija*, 98. „Pitanja koja će on postavljati nisu da li je gledaš istinito, ili da li su razlozi adekvatni, već, umesto toga, da li je ovo gledište izgledalo istinito i prihvatljivo u to vreme, kao i da li su u tom trenutku prošlosti pruženi razlozi smatrani adekvatnim i konkluzivnim“?

zaboraviti, pa ni zapostaviti sva svoja uvjerenja i vrednosne težnje dok proučava filozofsko nasljeđe i bavi se njime.²⁷ I sam izbor pri selektovanju i proučavanju neke građe odraz je svojevrsne pristrasnosti pri shvatanju prošlosti. Jasno je, da bi se prevazišle predrasude u objašnjenjima i izbjeglo favorizovanje, stalno se mora težiti ka doseganju većeg nivoa objektivnosti kao samorazumljive nivelacije vrednovanja, dok bi samo intelektualno poštenje zahtijevalo od historičara da izlože što više svojih pretpostavki i vrednosnih preferencija, kako bi se, jednostavno, vrednosni iskazi učinili razumljivim.

Kada je riječ o argumentima Grasije koji stoje u korist vrednosno neutralne istorije, onda se najprije mora objasniti koju istinitosnu vrijednost imaju ideje iz prošlosti, zarad boljeg, njihovog razumijevanja, kao i valjanosti i ispravnosti argumenata na kojima su zasnovane. U tom smislu on nudi nekoliko argumenata. Ovdje, najprije, treba ukazati da razumijevanje ideja iz prošlosti zahtijeva njihovo ponovno promišljanje. Tu je potrebna potpuna razrada problema o kojima je riječ, kao i praćenje misaonih procesa autora o kome je riječ. Zasluga zbog jasnoće ovog stava pripada Kollingvudu (Kolingwood), koji prepoznaje obaveze historičara koji pokušava da razumije tekst iz prošlosti.²⁸

Drugi razlog nas upućuje na to da razumijevanje filozofskih ideja pored njihovog razvijanja, traži njihovo tumačenje i vrednovanje. Pošto ni jedna filozofska tvrdnja nije opisna, sa svakom od njih se zaokružuje neki elemenat tumačenja, dok mnoge od njih obuhvataju i vrednosne sudove.²⁹ Ono što Grasija ovdje želi da naglasi tiče se *saglasja vrednosnih i istinitosnih sudova*, jer da bi se razumjeli vrednosni sudovi, metaforički kazano, moraju biti usvojeni. Sa Rortijevim uvidom dolazi se do toga da je određivanje značenja stvar smještanja tvrdnje u kontekst stvarnog ili mogućeg ponašanja. Na sličan način i određivanje istine jeste stvar njene kontekstualnosti u odnosu na stavove koje bismo mi sami bili voljni da iskažemo. Pa ako je razuman obrazac u funkciji naših vjerovanja

²⁷ H. Grasija, *Filozofija i njena istorija*, 99. „Ono što se često dešava jeste da dobijamo utisak da je razmatranje objektivno i oslobođeno od vrednosti, dok skrivene vrednosti i principi vrebaju u tami. Rezultat je najgora vrsta istorije filozofije, ona koja pretenduje na neutralnost, a u stvari prati jedan skriveni program. Nigde ovo nije očiglednije nego u samom procesu izbora koga se historičari drže i na koji smo ukazali ranije. Vreme i prostor koji imaju ograničeni su, dok građa izgleda neograničena, tako da su prisiljeni da vrše izbor, a pri izboru oni već izražavaju pristrasno shvatanje prošlosti i nužno donose odluku šta je od manje a šta od veće važnosti.“

²⁸ H. Grasija, *Filozofija i njena istorija*, 100. Prema mišljenju Kollingvuda, na kojeg se poziva Grasija, zadatak historičara je: „da otkrije šta je osoba koja je napisala ove reči podrazumevala pod njima. Ovo znači otkrivanje misli...koju je ona pomoću njih izrazila. Da bi otkrio šta je bila njena misao, historičar mora ponovo da je sam promisli..., on mora da uvidi šta je bio filozofski problem za koji njegov autor ovde iznosi svoje rešenje. On sam mora da razmotri ovaj problem, da vidi koja moguća rešenja za njega bi mogla biti ponuđena, a i da vidi zašto filozof o kome je reč bira dato rešenje umesto drugog. Ovo znači stalno ponovno promišljanje samog historičara o misli autora koga proučava, i ništa sem ovog neće ga učiniti historičarem filozofije datog autora.“

²⁹ H. Grasija, *Filozofija i njena istorija*, 100. „Iskazi kakvi su “P je istinito“ i “P => Q“, jasno je sadrže više nego sam opis i tumačenje, pa razumevanje značenja ovih iskaza zahteva od historičara da izriču sudove, jer da bi postigli takvo razumevanje, oni moraju da se stave na mesto onih koji su ih zastupali i da posmatraju i prosuđuju ono što su ovi pokušavali da učine, kao i vrednost toga“.

koji se tiču istine, onda je vrednosni tretman za istinu i značenje zajednički. Istoričari moraju da se postave kao vrednujući subjekt, po istoj metodološkoj matrici kao i autori iz prošlosti, jer pravilno razumijevanje i interpretiranje u određenom smislu zahtijeva da se postane njenim dijelom. Preko prosuđivanja postajemo savremenici prošlih događaja. Ovim se, sa sigurnošću, može reći: „Osnovni cilj i standardi discipline izgleda da važe kroz istorije filozofije bez toliko velike promene da se ne bi mogli prepoznati. A upravo zato što su filozofi iz prošlosti bili u potrazi za istom stvari za kojom smo i mi, bitno je primeniti na njihova gledišta iste one zaista opšte standarde ove discipline koji su važili kroz njenu istoriju“.³⁰ Grasija, u stvari, samo razumijeva i obje stvarnosti shvata iznad svakog površnog načina i nivoa mišljenja, jer izvjesno je da istorija filozofije ima svoje standarde i zahtjeve koji čine nužne uslove kognitivne komunikacije. A to je temelj koji posreduje razumijevanje ne samo onoga šta drugi misle i govore u sadašnjosti, već i onoga o čemu se govorilo i mislilo u prošlosti. Istiniti i validni iskazi upravo su primjenjivi na saopštavanje kognitivnih misaonih procesa. Takva kognitivna komunikacija je, na primjer, neodrživa ako se riječima upotrijebljenim u tu svrhu uvijek služimo na višesmislen način, pa se ne označava ista stvar ni dva puta u (iz)rečenom kontekstu.³¹ Tako shvaćena povijest mišljenja je okrenuta razmišljanjima sa relativno visokim stepenom jasnosti i sistematičnosti. U njenom okrilju se izučavaju tekstovi i proizvodi, njoj svojstvene, pisane kulture. Ovdje se može doći do uvida da se posredstvom vrijednosti vrši kritičko prosuđivanje, cijeni, vrednuje i bira između dvije vrijednosti istražujući njihovu istinitost u intersubjektivnom važenju.

Kao treći razlog za bolje razumijevanje ideja i filozofskih gledišta iz prošlosti, H. Grasija prepoznaje u tome da moramo znati i šta smo uzeli da je njihova istinitosna vrijednost. Tu se podrazumijeva razmatranje validnosti i ispravnosti argumenata na kojima su zasnovana – odnosi se na tekstove. Tekstovi su, prema tome, osnovno sredstvo koje imamo za pristup filozofskim idejama iz prošlosti. Bez tekstova je nezamisliv pristup idejama iz prošlosti, dok se posao istoričara ogleda u tome da ponovo ustanovi neodređeno značenje teksta. To od njega zahtijeva upotrebu vrednosnih kriterijuma i principa koji će im dozvoliti da biraju pravo, istinito značenje, dok se zadatak vrednosnih sudova ogleda u tome „da odigraju važnu ulogu u izboru među različitim mogućim tumačenjima gledišta istorijskih ličnosti“.³² Tamo gdje ima više filozofskog smisla i onoga što je bliže istini, tj. same istine, predstavlja cjelinu gdje su istinitosne vrijednosti i smisao prisutni, da bi se davala prednost jednom tumačenju u odnosu na drugo.

Kao najcjelishodnije tumačenje uzima se ono koje ima najviše smisla sa pozicija i filozofije i istorije zato što se istoričar mora osloniti na filozofska učenja iz prošlosti koja imaju više smisla. Grasija ovdje naglašava: „Zaista, ono

³⁰ H. Grasija, *Filozofija i njena istorija*, 101.

³¹ H. Grasija, *Filozofija i njena istorija* 102. „A, slično zahtevima za jednoznačnošću, neprotivurečnošću, kao i ostalim preduslovima kognitivnog mišljenja, postoje i drugi standardi i pravila koje bi većina filozofa morala da poštuje“.

³² H. Grasija, *Filozofija i njena istorija*, 103.

što istoričare filozofije čini dobrim istoričarima filozofije nije samo njihovo poznavanje perioda koji proučavaju, već i njihovo poznavanje i razumevanje same filozofije. Rekao bih, pod uslovom da su sve ostale stvari jednake, što bolji filozof, to bolji i istoričar“.³³ Samo bavljenje poviješću odgovara na dvije potrebe: zadovoljava čovjekovu težnju da se iz nje nešto nauči u cilju usmjeravanja budućeg ponašanja, kao i znatiželju da se sazna prošlost. Učeći od prošlosti u stanju smo da obuhvatimo sve ono što su pogreške i uspjesi, da bi izbjegli ove prve a ove druge upotrijebili kao modele. To nam ukazuje da je važno odrediti šta se radilo i u kojoj se mjeri može govoriti o nečemu, tamo gdje su filozofi iz prošlosti zalutali i tamo gdje su došli do istine. Ovdje Grasija naglašava korisnost uvida u to kako su neki filozofi došli do toga da zastupaju učenja koja nam danas izgledaju očigledno lažna. Na taj način možemo otkriti obrasce mišljenja i argumentacije koji su za nas novi i koji su od koristi za produbljivanje našeg filozofskog razumijevanja. U tom smislu: „Kada nađemo da su prvorazredni umovi iz prošlosti, posvećeni traganju za istinom, činili ono što nam izgleda kao greška, vraćeni smo dijalektici problema za koji smo mislili da imamo odgovor. Zbunjeni smo, a ova zbunjenost je, kako tvrdi Sokrat u Platonovim dijalozima, početak istinske mudrosti. Međutim, istorije filozofije ne može da ispuni ovu poučnu ulogu ako isključi vrednovanje. Veran, vrednosno neutralan opis bio bi u tom smislu potpuno beskoristan“³⁴ Greške nas vraćaju preispitivanju i ponovnom promišljanju naših shvatanja, da bi se tako odstranila opterećujuća i nepotrebna građa.

Grasijin naglasak u odnosu na prethodnu argumentaciju tiče se „sudova o vrijednosti“ i „sudova o činjenicama“, koji su preinačeni u vrednosne i deskriptivne iskaze. Vrednosni iskazi su oni u kojima do izražaja dolazi naše cijenjenje samih činjenica kroz afektivno-voljno značenje objekta za subjekt. Oni se ne tiču ni jednog određenja, ni osobine objekta koje ne bi imalo neko značenje za subjekt. Iako se vrijednosti tiču neposrednog uvida u samu suštinu stvari – kroz intuitivno prepoznavanje, ipak se o njima donosi i racionalni vrednosni sud. Mada se ukazuje na to da istoričari i istoriografi smatraju neke maskirane vrednosne iskaze deskriptivnim, sa priznanjem da mnogi od njih uključuju i deskripcije; ono što je bitnije je više u tome da istorijsko objašnjenje filozofske prošlosti nužno uključuje i podrazumijeva vrednosne iskaze, onda *zadatak*

³³ H. Grasija, *Filozofija i njena istorija*, 103. Autor ovdje daje poređenje: „Na mnogo načina istoričari filozofije podsećaju na istoričare muzike. Istoričari koji žele da objasne muzičku prošlost nemaju potrebu da ponovo pišu kompoziciju iz prošlosti, ali oni moraju razumeti notaciju u kojoj su ove kompozicije pisane i moraju biti sposobni da ih tumače. Oni moraju biti kritičari i u tom smislu moći da prosuđuju šta ti znaci na papiru treba da znače, a da bi to činili oni ne koriste samo ono što znaju o prošlosti, već i muzički osjećaj koji su razvili tokom svog života. Zbog toga oni rizikuju. Mogu da počine greške. Ali nemaju drugog izbora izuzev da prosuđuju šta ima muzičkog smisla a šta nema, i da na osnovu toga pretpostavljaju da izvesna tumačenja kompozicija iz prošlosti nisu prihvatljiva. Akt ponovnog stvaranja tako zahteva, i od istoričara muzike i od istoričara filozofije, određenu vrstu vrednosnih sudova koje pristalice nepristrasne istorije odbacuju“.

³⁴ H. Grasija, *Filozofija i njena istorija*, 104.

istorije podrazumijeva i obuhvata vrednovanje. Te, stoga, Grasija naglašava i vjeruje da je objektivno i tačno objašnjenje prošlosti moguće i u principu i u praksi.³⁵ Ovdje je bitno istaći da objektivno i ispravno objašnjenje prošlosti zahtijeva izvjesne vrednosne iskaze u cjelokupnoj istoriji, a sudove o istinitosnoj vrijednosti u istoriji filozofije. Kako i sam autor kaže, da je ovakvo shvatanje okrenuto protiv shvatanja onih objektivista koji, da bi sačuvali objektivnost i tačnost istorijskih objašnjenja, odbacuju vrednosne iskaze u svojim objašnjenjima. Ono je i protiv gledišta subjektivista, koji tvrde da istorijska objektivnost i tačnost nijesu mogući, iako priznaju vrednosne sudove u istorijskim objašnjenjima.

Ovdje treba uočiti da i kada je u suštini samorazumljiva vrijednost nekog predmeta, ona nam izmiče kada treba vrednovati, naime, ostaje samo doživljaj vrijednosti i predstava o materijalnom objektu na koji se oslanja. Iz toga proishodi da se vrijednost svede ili na prirodu predmetnosti filozofskog nasljeđa ili na njen doživljaj. U prvom slučaju, pošto se vrijednost poima kao svojstvo stvari, onda se može govoriti o objektiviziranju vrijednosti – njeno postojanje je pretpostavljeno izvan onoga ko vrednuje; u drugom slučaju vrijednost se prenosi na svijest, na ono „misleće ja“ koje subjektivizira. Tu se uočava da vrijednost kao takva stoji u dijalektičkoj vezi subjekt-objekt, pa je nesvodiva na samo jedno svojstvo relata. Ako apstrahujemo vrijednost kao kvalitet stvari koji djeluje na subjekt, da bi se izgradio pozitivan ili negativan odnos kada vrijednost zaživi kao važeća, onda se ona oživotvoruje i u subjektu i u objektu. Tako su vrijednosti saživljene sa stvarima i ljudima, pa se očitavaju kroz svjesni ljudski odnos prema objektu. Oni su zasebni fenomeni svrsishodnog djelanja čiji je status *objektivan*. Stoga je vrijednosno iskustvo sazajno-imperativno i stvar je htijenja da se osjeti dobrotu, ljepotu i plemenitost, čiji je karakter nadasve preporučljiv. Tako su vrijednosti saživljene sa stvarima i ljudima, pa se očitavaju kroz svjesni ljudski odnos prema objektu.

U odnosu na argumentaciju u korist vrijednosno neutralne istorije, o čemu je bilo ranije riječi, prisutna su tri nerazumijevanja. Prvo se odnosi na miješanje ideološkog i filozofskog interesa. Naime, ideološki interes je ona vrsta interesa do koje neko drži kada se poziva na istoriju filozofije da bi opravdao neku posebnu tačku gledišta. On nastoji da izobliči istorijsko objašnjenje, pa su u istom smislu njemu upućene kritike od strane istoriografa koji daju prednost vrednosno neutralnom pristupu istorije filozofije opravdane. Ova vrsta istoričara opravdava iz prošlosti samo ono što želi da vidi, dok neki idu tako daleko da mijenjajući smisao i iskrivljujući originalno izloženo učenje mislioca iz istorije, istovremeno ne priznaju da njihovo „razumijevanje“ nije istorijski tačno.

Druga vrsta interesa, filozofskog interesa, podrazumijeva onu vrstu interesa koji posjeduju oni koji tragaju za istinom. Filozofski interes nije

³⁵ H. Grasija, *Filozofija i njena istorija*, 105. „U tom smislu je moje gledište usmereno protiv onih objektivista koji, da bi sačuvali objektivnost i tačnost istorijskih objašnjenja odbacuju vrednosne sudove u istorijskim objašnjenjima, ali tvrde da upravo zbog toga istorijska objektivnost i tačnost nisu mogući“.

naklonjen izvrtanju istine koja se tiče filozofske prošlosti. Zainteresovanost za istinu je i napor da se dođe do objektivnosti. Grasija u tom smislu kaže: „To što istorija filozofije sadrži vrednosne sudove i što je vođena interesovanjem za istinu ne povlači njeno izvrtanje. Jer, jedna je stvar prosuđivati, a druga modifikovati. Neko može razumeti da je izvesno gledište pogrešno, ali ipak sačuvati njegovu istorijsku celovitost. Interes postaje opasan jedino kada je istorijska celovitost poremećena ideološkim i drugim razlozima. Bez sumnje, postoje i opasnosti sa kojima se suočavaju oni koji istoriji filozofije pristupaju u traganju za istinom, ali nije nužno da oni postanu plen ovih opasnosti“³⁶ Kod autora koji poistovjećuju istoriju filozofije sa vrednosno neutralnom postoji problem koji proishodi iz stava da je svaki interes, uključujući i filozofski, ideološki interes.

Grasija sa dubokim uvjerenjem ističe da su vrednosni sudovi sastavni dio istorijskog istraživanja i da su neodvojivi dio istorije filozofije. Sve vrste iskaza: deskriptivni, interpretativni i vrednosni odražavaju zanimanje za prošlost i njene izvore. U tom smislu, istorija filozofije svoje zanimanje vezuje za ideje iz prošlosti i događaje koji su povezani sa njima. Ideje kojima se istoričari filozofije bave mogu biti opšte, međutim, nerijetko se oni njima bave kao da pripadaju pojedinačnom ili skupu pojedinačnosti.³⁷ Za razliku od sudova utemeljenih u fakticitetu koji su vezani za činjenice i tiču se njih, vrednosni sudovi pridodaju predmetu neki kvalitet koji ne odudara od ljudskih potreba – uočavajući kvalitete objekta koji zadovoljavaju potrebe subjekta. Bitno je uočiti da su i subjekt i objekt u istorijskom smislu promjenljivi, odnosno, oni se u vrednosnoj relaciji mijenjaju i preinačuju. Jer u tom smislu, karakter valjanosti je prirodan samoj objektivnosti u okviru kojeg je bitnija ispravnost nego tačnost suda. Tako se vrednosnim suđenjem pledira određeni odnos prema realnosti.

Uvođenje vrednosnih sudova u istoriji filozofije povlači sa sobom i uvođenje filozofskih iskaza za koje se inače ne bi očekivalo da se nađu u istorijskim objašnjenjima. Grasija upućuje na iskaze kao što su oni koji uspostavljaju logičke veze među idejama. To je upravo zbog toga što vrednosni sudovi koji se odnose na istorijska stanovišta zahtijevaju pojmovnu analizu one vrste koju nalazimo u filozofiji.³⁸ Iako su ovi iskazi sami po sebi isti, i nemaju istorijski karakter, njihova međusobna veza upotrebljavana u istoriji jeste istorijska. U težnji da se dopre do zajedničke suštine vrijednosnih iskaza što je i predmet ozbiljnog aksiološkog istraživanja, ono svoje polazište svakako ima u

³⁶ H. Grasija, *Filozofija i njena istorija*, 105.

³⁷ H. Grasija, *Filozofija i njena istorija*, 106. „Dakle, iako istoričari mogu govoriti, na primer, o gledištu da su monade duhovni entiteti, koje se kao takve bave opštostima, njihov cilj je da opišu Lajbnicovo gledište. Opštosti tako postaju individualizovane u istorijskim objašnjenjima na osnovu njihove istorijske pojave“.

³⁸ H. Grasija, *Filozofija i njena istorija*, 107. „Tako, na primer, radi prosuđivanja da li je X- ovo gledište da P važi tačno, mogu imati potrebu da znam da li P implicira Q. Razlika između ovih iskaza kada se nalaze u istoriji filozofije čisto je kontekstualna. U prvom slučaju, oni su deo objašnjenja sveta koje nema nikakve veze sa istorijom. U drugom slučaju, oni su deo istorijskog objašnjenja, gde je globalni cilj razumeti neke pojedinačne događaje iz prošlosti“.

utvrđivanju jedne *osnovne vrijednosti*, što je vrhovni kriterijum za procjenjivanje datog povijesno-filozofskog nasljeđa. To nije neka zasebna vrijednost, već ono što im je fundament. To može biti počelo, princip, sloboda, sreća, stvaralaštvo, ili - sveobuhvatno – njihov totalitet.³⁹ Ne treba izgubiti iz vida da vrijednosni sudovi nemaju jasan skup pravila da bi se procijenilo nešto kao, na primjer, što su kriterijumi za formalnu istinu logički zakoni. Jer ono što je za nekog historičara filozofije ili grupu njih dobro, korisno, lijepo, za druge nije. Iako je evidentna diferencijacija između dva kriterijuma: emotivno-intuitivnog doživljaja vrijednog, a s druge strane racionalnog kriterijuma, taj spor oko ocjene vrijednosti prepušta se savjesti historičara-istraživača.⁴⁰ To nas i upućuje na razlikovanje vrednosnih iskaza koji imaju objektivni status i onih koji su nadasve individualnog karaktera. Vrednosne sudove, stoga možemo tretirati kao putokaz, a ne dokaz, kako se može pokazati kako je dati vrednosni iskaz utemeljen u doživljaju vrijednosti filozofije, pa su utemeljene filozofske vrijednosti polazište za izvedene sudove unutar istorije filozofije.

Zaključna razmatranja

Rasprava o različitim pitanjima koja proishode iz istorijsko-filozofskog konteksta moraju početi formulacijom izvjesnih gledišta, ispitivanjem njihove vrijednosti i pomjeranjem prema onima koja izgledaju prihvatljiva. Zato se Grasija i sam našao u situaciji da prihvati i brani određene normativne principe koji se odnose ne samo na razumijevanje istorije filozofije već i njene prakse. Ova Grasijina studija sadrži dvije bitne teze: prva govori o tome da se istorijom filozofije mora baviti na filozofski način, dok je u drugoj tezi afirmisano autorovo nastojanje da se posredstvom proučavanja istorije filozofije i njene istoriografije izazove ponovno zblizavanje angloameričke i kontinentalne tradicije. Stoga, određenje filozofije iz ovako shvaćene konstelacije ima opštu vrijednost – s jedne strane, ona je usavremenjena, ali i isto tako raznovremena – dijahrona.

Da istorija filozofije nije vrednosno neutralna, naglašava Horhe Grasija, koji učinak razumljivosti ideja iz prošlosti vezuje za objašnjenje i spoznaju njihovih istinitosnih vrijednosti, a isto tako utvrđivanje valjanosti i ispravnosti argumenata na kojima su zasnovane. Za ovo postoje tri razloga: prvi govori o potpunoj razradi problema i praćenju misaonih procesa kod datog autora; drugi razlog govori u prilog negacije stava da je filozofija samo opisna (prikazivačka)

³⁹ Da bi se vrednovanje shvatilo u kontekstu konkretnog totaliteta mora se uočiti razlika među sudovima o esencijalnoj vrijednosti objekta, a što se odnosi na ostvarenje, važnost djela ili čina, kao i sam uticaj nekog učenja; dok, s druge strane, imamo sudove koji su sredstvo vrednovanja nekog objekta. Iz toga se da zaključiti da se vrijednosni sudovi razlikuju od naučnih, opisnih, indikativnih i onih koji su utemeljeni u fakticitetu.

⁴⁰ Ovdje je potrebno naglasiti da razne vrste vrednosnih sudova ne možemo svesti na moralne sudove, kao ni na jednu vrstu specijalnih sudova, jer se, u tom smislu, pojam 'dobro' ne odnosi na dobro ponašanje ili moralno dobro, već na sveukupno čovjekovo djelanje i aktivnost.

disciplina, pa shodno tome, razumijevanje filozofskih ideja ne zahtijeva samo njihovo razvijanje, već i njihovo tumačenje i vrednovanje. U stvari, najvažniji zadatak filozofa tumača je da sudi šta je istinito i najbolje i, na kraju, filozofske stavove i ideje treba učiniti razumljivim u vezi sa razmatranjem valjanosti i ispravnosti argumentacije koja je povezana sa tekstovima. Treći razlog koji valorizuje stavove o istoriji filozofije koja nije vrednosno neutralna *zasnovan je na njenom krajnjem značenju za nas*. Suština stava H. Grasije o objašnjenju prošlosti nalaže vrijednosne sudove u cjelokupnoj istoriji, a sudove o istinitosnoj vrijednosti u istoriji filozofije. To je jedan od krajnjih ciljeva za očuvanje cjelovitosti istorije filozofije. Jer, bavljenje filozofijom na istorijski način, prema shvatanju H. Grasije, pretpostavlja i pitanja opravdanja i vrijednosti istorije filozofije. Da bi se pristupilo datoj problematici, najprije moramo imati konkretan uvid u ono što jeste distinkcija između filozofije i nekih drugih duhovnih djelatnosti. Iako sama istorija filozofije zauzima unutar filozofije položaj sličan onome koji filozofija zauzima unutar spektra nauka i drugih humanističkih disciplina, ipak se izrečeni stav „nefilozofa“ potpuno razlikuje od pristupa koji oni obično imaju prema nauci, umjetnosti i literaturi, upravo zbog toga jer se od filozofije očekuje da sama sebe opravda. Većina filozofa, smatra Grasija, koji se bave istorije filozofije, na vrijednost filozofije gledaju kao na nešto samorazumljivo, dok malo njih postavlja pitanja njenog opravdanja.⁴¹

Kontroverznost problema, koji je vezan za to da li istorija filozofije sadrži stavove o istinitosnoj vrijednosti ideja iz prošlosti, upućuje nas na jednu od glavnih teza koju zastupa Grasija, da istorija filozofije obuhvata deskriptivne, interpretativne i vrijednosne iskaze. U vezi s tim Grasija ističe da se istorija filozofije bavi vrlo osobenim skupom „činjenica“: „Istina, njen prvenstveni cilj je da opisuje, tumači i vrednuje uverenja, doktrine i argumente filozofa iz prošlosti zajedno sa njihovim unutrašnjim odnosima, kao i sa spoljnim odnosima sa uverenjima, doktrinama i argumentima drugih filozofa i i uticajima na njihova uverenja, doktrine i argumente“⁴² I najmanje prisutna skepsa upućuje na to da predikati vrijednosti ne pripadaju samo stvarima ili odnosima samima po sebi, već im na taj način prirastaju uz pomoć odnosa istoričara (njegove svijesti) koji vrednuje. Iz pozicije subjekta koji vrednuje, sa preferiranjem na opšte važenje, onda će to biti moguće iskazati u odnosu prema nekoj opštevažećoj vrijednosti. Sopstveni način vrednovanja koji jeste po sebi opštevrjedan i razumljiv (neki samo pretenduju na to), mora nadići to, katkad sopstveno naivno uvjerenje, iz prostog razloga da bi vrednovanje doprinijelo problematizovanju i

⁴¹ H. Grasija, *Filozofija i njena istorija*, 144. „Zaista, kada se ova pitanja pokrenu, ona su više rezultat nefilozofskih pritisaka nego unutrašnjih potreba samih filozofa. Ali kada se dođe do istorije filozofije stvar postaje sasvim različita. Pre svega, ako je posao filozofije da unapređuje disciplinu, ma šta iz toga slijedilo, zašto moramo da proučavamo gledišta i ideje iz prošlosti koje su u najvećem broju slučajeva izašle iz mode ili su izrazito lažne? Ne bi li trebalo da se usredsredimo na ono što se sada dešava i što je sada važno, a ne na prošlost? Ne bi li trebalo da izostavimo stara pitanja i kontroverze?“

⁴² H. Grasija, *Filozofija i njena istorija*, 86.

aktuelizovanju određene ideje i stanovišta u istoriji filozofije, jer pojam (filozofskog) vrednovanja, u tom smislu, biva u funkciji otvaranja novih pitanja i problemskih polja. Takođe je bitno uočiti da iz vrednovanja istinitosnog objekta nužno i samorazumljivo slijedi objektivnost koja u svim slučajevima i na svim nivoima uključuju u sebe pojmove koji imaju naglašeno emotivno i volitivno značenje u doživljaju vrijednosti. Vrednovanje filozofema iz ugla istorijsko-filozofske perspektive nije stvar subjektivnog sviđanja interpretira filozofskog nasljeđa, već je to u stvari obilježje intersubjektivnih intelektualnih i emotivnih shvatanja i doživljaja određenih kulturnih sredina na datom stepenu povijesnog razvoja.

Istorija filozofije po svojoj objektivnoj strani razumijevanja uvijek jeste, ili može biti, u posjedu vlastite predmetnosti, a drugim dijelom isti tok mišljenja je slobodan po svojoj subjektivnoj strani. Sam istorijski tok misli nastoji da preko pojedinačne upotrebe dorečenog mišljenja uspostavi jedinstvo suštine istorijskog toka misli, a ono što uspostavlja osobenost *sui generis*, ono se ispostavlja kroz ishodište pojedinačnog ispitivanja i istraživanja samog toka misli. Tako da istorijsko-filozofska datost, sa mogućnošću razgraničenja zamki metodološko-pojmovnog kvantuma –koji po svojoj samodatosti stvaralački samokonstruiše reciprocitet onog (ne)očekivanog, ulaže u različite svjetove tradicije. Istorijsko predanje postaje predmetom filozofskog poimanja, kao i priručnost povijesnih duhovnih nauka kroz izvornost onog zbivajućeg koje se opire redukcionizmu svake naučne i filozofske refleksije. Tako se i istorijsko predanje zaokružuje preko horizonta djelotvorno-povijesnog iskustva našeg, čovjekovog opstanka.

Summary

The discussion of various issues arising from the historical-philosophical context must begin with the formulation of certain points of view, examining their value and moving towards those that seem acceptable. That is why Gracia himself found himself in a situation to accept and defend certain normative principles that refer not only to the understanding of the history of philosophy but also its practice. This study by Gracia contains two important theses: the first says that the history of philosophy must be dealt with in a philosophical way, while the second thesis affirms the author's effort to provoke a reunification of Anglo-American and continental traditions by studying the history of philosophy and its historiography. Therefore, the definition of philosophy from the constellation understood in this way has a general value - on the one hand, it is modernized, but also diverse - diachronic.

Jorge Gracia emphasizes that the history of philosophy is not value-neutral, who links the effect of understanding the ideas of the past to explaining and knowing their true values, as well as determining the validity and correctness of the arguments on which they are based. There are three reasons for this: the first speaks of the complete elaboration of the problem and the monitoring of

thought processes in a given author; the second reason speaks in favor of the negation of the view that philosophy is only a descriptive (representational) discipline, and consequently, understanding philosophical ideas requires not only their development, but also their interpretation and evaluation. In fact, the most important task of the philosopher-interpreter is to judge what is true and the best and, finally, philosophical views and ideas should be made understandable in relation to considering the validity and correctness of the argumentation associated with the texts. The third reason that valorizes views on the history of philosophy that is not value-neutral is based on its ultimate meaning for us. The essence of H. Gracia's position on the explanation of the past dictates value judgments in the entire history, and judgments on the truth value in the history of philosophy. That is one of the ultimate goals for preserving the integrity of the history of philosophy. Because, dealing with philosophy in a historical way, according to H. Gracia, presupposes questions of justification and value of the history of philosophy. In order to approach this issue, we must first have a concrete insight into what is the distinction between philosophy and some other spiritual activities. Although the history of philosophy itself occupies within philosophy a position similar to that of philosophy within the spectrum of sciences and other humanistic disciplines, the stated attitude of „non-philosophers“ is completely different from the approach they usually have to science, art and literature. she expects to justify herself. Most philosophers, according to Gracia, who deal with the history of philosophy, see the value of philosophy as something self-evident, while few ask questions of its justification.

The controversy of the problem, which is related to whether the history of philosophy contains views on the true value of ideas from the past, leads us to one of the main theses advocated by Gracia, that the history of philosophy includes descriptive, interpretive and value statements. In this regard, Gracia points out that the history of philosophy deals with a very special set of „facts“: „True, its primary goal is to describe, interpret and evaluate the beliefs, doctrines and arguments of philosophers of the past with the beliefs, doctrines and arguments of other philosophers and influences on their beliefs, doctrines and arguments. consciousness) that values. From the position of the subject who values, with a preference for general validity, then it will be possible to express it in relation to some universal value. His own way of evaluation, which is in itself universally valuable and understandable (some only pretend to it), must overcome that, sometimes his own naive belief, for the simple reason that evaluation would contribute to problematizing and actualizing a certain idea and position in the history of philosophy. evaluation, in that sense, is in the function of opening new questions and problem fields. It is also important to note that the evaluation of a truthful object necessarily and self-evidently follows objectivity, which in all cases and at all levels includes concepts that have a strong emotional and volitional meaning in the experience of value. Evaluating philosophers from the point of view of historical-philosophical perspective is not a matter of subjective liking of interpreters of philosophical heritage, but it is in fact a feature

of intersubjective intellectual and emotional understandings and experiences of certain cultural environments at a given stage of historical development.

The history of philosophy in its objective side of understanding is always, or may be, in possession of its own objectivity, and in other parts the same flow of thought is free in its subjective side. The historical flow of thought itself seeks to establish the unity of the essence of the historical flow of thought through the individual use of definite thought, and what establishes the peculiarity of sui generis, it turns out through the starting point of individual examination and research of the flow of thought. So that historical-philosophical fact, with the possibility of demarcating the traps of the methodological-conceptual quantum—which, according to its self-giving, creatively self-constructs the reciprocity of the (un) expected, invests in different worlds of tradition. Historical tradition becomes the subject of philosophical understanding, as well as the convenience of historical spiritual sciences through the originality of what is happening, which resists the reductionism of every scientific and philosophical reflection. Thus, the historical tradition is rounded off over the horizon of the effective-historical experience of our, human survival.

BIBLIOGRAFIJA/BIBLIOGRAPHY

Knjige/Books:

1. Arandelović, Jovan, *Povesno mišljenje*, BIGZ, Beograd 1989.
2. Beti, Emilio, *Hermeneutika kao opšta metoda duhovnih nauka*, Plato, Beograd 1988.
3. Bošnjak, Branko, *Povijest filozofije kao nauka*, Naprijed, Zagreb 1958.
4. Cekić, Miodrag, *Misao u vremenu*, Hegelovo društvo, Beograd 1985.
5. Durić, Dragiša, *Filozofija istorije filozofije*, Beograd 1925.
6. Gadamer, Hans Georg, *Istina i metoda*, Veselin Masleša, Sarajevo 1978.
7. Grasija, Horhe H. E., *Filozofija i njena istorija*, Filip Višnjić, Beograd 2002.
8. Hauzer, Arnold, *Filozofija povijesti umjetnosti*, Matica Hrvatska, Zagreb 1963.
9. Heler, Agnes, *Teorija istorije*, Rad, Beograd 1978.
10. Vindelband, *Šta je filozofija i drugi spisi*, Beograd 2002.
11. Vindelband, Vilhelm, *Povijest filozofije*, Kultura, Zagreb 1957.

Članci/Articles:

1. Đukanović B, & Bešić M, Društvena svijest, kultura i vrijednosti, u: *Svjetovi vrijednosti*, CID, Podgorica 2000.
2. Hartman Nikolaj, O metodi istorije filozofije, *Gledišta*, br. 6, Beograd 1980.
3. Manase Ernst Mortiz, Filozofska vrijednost istorije filozofije, *Luča XXIII-3/4*, Nikšić 2009.
4. Muratović, Esko, O hermeneutici kao metodi istorije filozofije, *Matica Crnogorska*, br. 50. godina XIII, Cetinje/Podgorica, ljeto 2012.
5. Vindelband, Vilhelm, Šta je filozofija? O pojmu i povijesti filozofije, u: Vindelband, *Šta je filozofija i drugi spisi*, Beograd 2002.